Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2003–2004

29 725 Verslag van een werkbezoek van een delegatie uit de vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken aan de Republiek Mozambique d.d. 2 tot en met 7 mei 2004

Nr. 1

VERSLAG VAN EEN WERKBEZOEK

Vastgesteld 15 juli 2004

Gedurende de periode 2 tot en met 7 mei 2004 heeft een delegatie uit de vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken een werkbezoek aan de Republiek Mozambique gebracht. De delegatie bestond uit de leden De Haan (CDA; delegatieleider), Ferrier (CDA), Fierens (PvdA), Ormel (CDA), Szabó (VVD), Tjon A Ten (PvdA) en Wilders (VVD). De delegatie werd vergezeld door de griffier van de vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken, de heer Van Oort.

Doel van het werkbezoek was het vergaren van informatie over de wijze waarop in Mozambique invulling wordt gegeven aan de Nederlandse bi- en multilaterale inspanningen op het gebied van ontwikkelingssamenwerking en de stand van zaken met betrekking tot het democratiseringsproces in Mozambique. Het werkprogramma voorzag hiertoe onder meer in gesprekken met regeringsvertegenwoordigers, parlementariërs, buitenparlementaire politici en provinciale en lokale bestuurders. Voorts heeft de delegatie ontmoetingen gehad met vertegenwoordigers van multilaterale en non-gouvernementele organisaties. Een overzicht van het volledige programma is als bijlage bij dit verslag opgenomen.
Dit verslag behelst een beschrijvende verslaglegging van het werkbezoek van de delegatie en bevat om die reden geen politieke conclusies.

De delegatie dankt alle gesprekspartners die aan het welslagen van het werkbezoek hebben bijgedragen en HM Ambassade te Maputo voor de goede verzorging van het programma. Zonder andere ambassademedewerkers tekort te willen doen, gaat hierbij bijzondere dank uit naar ambassadeur Remmelzwaal, ambassadesecretaris Voorhoeve en stagiair Stork voor hun inzet voorafgaand aan en tijdens het werkbezoek.

De voorzitter van de delegatie,
De Haan

De griffier van de delegatie,
Van Oort

KST78895
0304tkkst29725-1
ISSN 0921 - 7371
Sdu Uitgevers
's-Gravenhage 2004

Zondag, 2 mei 2004

Briefing door ambassadeur Remmelzwaal, hoofd ontwikkelingssamenwerking Mostert, themadeskundige gezondheid Pas en andere ambassademedewerkers over de situatie in Mozambique en het werk van de Nederlandse ambassade

Ambassadeur Remmelzwaal geeft aan dat Nederland en Mozambique sinds de abrupte onafhankelijkheid van Mozambique in 1975 goede diplomatieke betrekkingen onderhouden. Dit komt tot uitdrukking in de intensieve relatie op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. De bilaterale Nederlandse hulp aan Mozambique bedroeg in 2002 circa 40,4 miljoen euro, waarvan 14,7 miljoen euro werd besteed aan macro-economische begrotingsondersteuning en 25,7 miljoen euro aan het reguliere bilaterale landenprogramma. Het landenprogramma was en is – anno 2004 – gericht op de sectoren gezondheidszorg, onderwijs, milieu, drinkwater en sanitatie en op sectoroverschrijdende thema's, waaronder goed bestuur. Na bezuinigingen bedroeg de steun in 2003 circa 35,6 miljoen euro, verdeeld over algemene begrotingsondersteuning (20 miljoen euro) en het bilaterale landenprogramma (15,6 miljoen euro). Het ontwikkelingssamenwerkingbudget voor 2004 is begroot op 29,6 miljoen euro, waarvan circa 14 miljoen euro is begroot voor begrotingssteun en circa 15,6 miljoen euro voor het sectorbeleid.
Naast de open en constructieve dialoog met de Mozambikaanse regering worden begrotingsondersteuning en sectorbeleid volgens de ambassadeur in toenemende mate gekenmerkt door succesvolle donorcoördinatie. Door het maken van transparante afspraken is de druk op monitoring verminderd en de bureaucratie (verder) teruggedrongen.

Hoewel Mozambique sinds de in 1992 tussen de regeringspartij Frelimo[1] en de oppositiepartij Renamo[2] bereikte Vredesakkoorden van Rome politiek aanmerkelijk stabieler is geworden en sindsdien een economisch gunstige ontwikkeling doormaakt, is Mozambique niet vrij van spanningen. Eind 2004 vinden voor de derde keer in de Mozambikaanse geschiedenis presidents- en parlementsverkiezingen plaats. De ambassadeur acht het verloop van deze verkiezingen en de acceptatie van de resultaten door de oppositionele politieke partij(en) van groot belang voor het maatschappelijke klimaat en daarmee ook voor de economische vooruitzichten in de komende jaren. Gezien de in twaalf jaar bereikte politieke stabiliteitsverbetering, zegt de ambassadeur, ondanks dat beide presidentskandidaten carrière hebben gemaakt op basis van hun persoonlijke betrokkenheid bij de gewapende rivaliteit in de periode van vóór de Vredesakkoorden, positief gestemd te zijn over het verkiezingsverloop.

Wat betreft de economische ontwikkeling vormt Mozambique in Afrika een positieve uitzondering; in de afgelopen 10 jaar (minus de overstromingsjaren 2000 en 2001) groeide de grotendeels op de agrarische sector gebaseerde Mozambikaanse economie gemiddeld 8 procent per jaar. Hoewel dit percentage mede gezien het extreem lage startniveau in de wereld vrijwel ongeëvenaard is, behoort het Mozambikaanse inkomen per capita ad 220 Amerikaanse dollars in 2004 nog tot de laagste ter wereld. Hier staat als binnenlands resultaat tegenover dat het inkomen per capita ten opzichte van het midden van de jaren negentig met circa 50 procent is gestegen en dat het percentage Mozambikanen dat onder de armoedegrens leeft, is teruggedrongen van circa 69 procent in 1996 tot circa 54 procent in 2003. Ambassadeur Remmelzwaal tekent hierbij aan dat het in een land als Mozambique moeilijk is verbeteringsindicatoren vast te stellen. Factoren als de toegang tot veilig drinkwater en de participatie in scholing spelen bij de vaststelling evenzeer een grote rol.

[1] De naam *Frelimo* is een samentrekking van de tot 1975 in Mozambique actief zijnde bevrijdingsbeweging *Frente de Libertaçao de Moçambique.*

[2] De naam *Renamo* is een samentrekking van de met Rhodesische en later Zuid-Afrikaanse steun in het begin van de jaren tachtig groot geworden contrarevolutionaire beweging *Resistencia Nacional de Moçambique.*

Naast directe inzet op het terrein van armoedebestrijding is de ambassade ook actief op het terrein van goed bestuur. Vanuit de cruciale relatie tussen hervorming van het sterk verouderde (Portugese) justitiële en bureaucratische stelsel in Mozambique en de creatie van een gezond investeringsklimaat, probeert de ambassade door een brede economische en politieke beleidsdialoog met de Mozambikaanse regering bij te dragen aan de versterking van de institutionele structuur en de personele capaciteit daarin. Waar mogelijk ondersteunt de ambassade voorts het in Mozambique zwak ontwikkelde maatschappelijke middenveld.

Naar aanleiding van de vraag van de delegatie in hoeverre regeringspartij Frelimo vasthoudt aan haar marxistisch-leninistische ontstaansbeginselen, stelt de ambassadeur dat Frelimo deze reeds in 1986 heeft afgezworen. Wel zijn binnen Frelimo nog oude structuren, zoals de partijdiscipline, sterk terug te vinden. Hoewel oppositiepartij Renamo een geheel andere ontstaansgeschiedenis kent, wordt deze volgens de ambassadeur niet minder centralistisch geregeerd.

Gevraagd naar de mate van corruptie in Mozambique, antwoordt ambassadeur Remmelzwaal dat corruptie in Mozambique op bredere schaal voorkomt dan op het politieke niveau; de particuliere sector kampt volgens de ambassadeur met minstens even grote corruptieproblemen. Illustratief hiervoor is dat de ook in het bedrijfsleven zwak ontwikkelde bureaucratie in de afgelopen jaren tot verschillende bankschandalen heeft geleid. Donorsteun voor onder meer de bankensector moet op dit punt leiden tot versterking van het bedrijfsleven.
De in relatie tot de zwak ontwikkelde instituties staande corruptieproblemen in Mozambique mogen volgens de ambassadeur niet in verband worden gebracht met de besteding van ontwikkelingsgelden. Heldere, controleerbare en gecontroleerde afspraken met de transparant handelende Mozambikaanse regering over financiële hulpverlening, in combinatie met een sterke donorcoördinatie welke het corruptieprobleem met de Mozambikaanse regering goed bespreekbaar maakt, hebben tot op heden niet tot aanwijzingen voor corruptie geleid. Wel is sprake van een te hoog niveau aan geldelijke lasten vanwege uitgebreide administratieve eisen.

Ten aanzien van de betrouwbaarheid van Mozambique als hulpontvangend land, stelt de heer Mostert dat Mozambique, die in 2004 voor ongeveer de helft van haar begroting afhankelijk is van donorhulp (in 1992: 70 procent donorafhankelijk), door het achterblijven van donortoezeggingen in de afgelopen jaren haar donoren wellicht meer verwijten kan maken dan de donoren Mozambique. Wil de Mozambikaanse regering haar verantwoordelijkheid kunnen nemen, dan dienen donoren de door hen toezegde afspraken ook daadwerkelijk en tijdig na te komen. Dit geldt volgens spreker ook voor Nederland.

In antwoord op de vraag van de delegatie naar de (gerede) Nederlandse betrokkenheid bij de ontwikkeling van de Mozambikaanse agrarische sector, geeft de ambassadeur aan dat landbouw, ook wat betreft de relatie met Mozambique, sinds de sectorale beleidsbenadering niet (meer) tot een speerpunt van het huidige Nederlandse ontwikkelingssamenwerkingsbeleid behoort; de aandacht voor landbouw binnen de ambassade blijft op dit moment beperkt tot opname van dit beleidsveld in de milieusector (Pro-agris; tien donoren storten geld op één rekening die wordt doorgestuurd naar het Mozambikaanse ministerie van Landbouw). Naar verwachting zal Nederland zich, evenals andere donoren, in de naaste toekomst geheel uit de Mozambikaanse landbouwsector terug te trekken.
Gevraagd naar de actuele stand van zaken in Mozambique met betrekking tot HIV/Aids en reproductieve gezondheidszorg, is de heer Pas (thema-

deskundige gezondheids en arts) van oordeel dat het Westen, Nederland incluis, veel te laat op de Afrikaanse HIV/Aids-epidemie heeft gereageerd. Nu sinds enkele jaren expliciete Westerse beleidsaandacht naar de bestrijding van HIV/Aids uitgaat, blijkt de mobilisatie van gelden en bedoelingen een betrekkelijk gering effect te sorteren. De heer Pas acht de rol van artsen in Zuidelijk Afrika inmiddels uitgespeeld. In plaats daarvan leidt de primaire op HIV/Aids-bestrijding gerichte Westerse beleidsinzet de aandacht af voor de volgens spreker minstens zo hoogstnoodzakelijke ontwikkeling van de reguliere gezondheidszorg in Afrika. Momenteel is (ook) in Mozambique sprake van dermate sterke Westerse overfinanciering van de HIV/Aids-bestrijding, dat Mozambique donoren vraagt initiatieven als geneesmiddelenfondsen te temperen en gelden liever te investeren in de opbouw van Mozambikaans menselijk kapitaal, onder meer door langdurige(r) financiering van al dan niet medische onderwijsprojecten. Immers: «Wat is de zin van reproductieve gezondheidszorg als er geen ziekenhuis of arts is?»

Maandag, 3 mei 2004

Gesprek met de Mozambikaanse parlementaire commissie voor Buitenlandse Zaken over de positie van Mozambique in de Afrikaanse Unie (AU) en New Partnership for African Development (NEPAD)

Na een korte uiteenzetting van de voorzitter van de Mozambikaanse parlementaire commissie voor Buitenlandse Zaken, de heer Dionísio Ferreira Queilhas, over het functioneren van de parlementaire democratie in Mozambique[1], spreekt de delegatie met 13 van de 15 leden tellende commissie over de AU en NEPAD.

In antwoord op de vraag van de delegatie naar de standpunten van het Mozambikaanse parlement ten aanzien van de AU en NEPAD geeft commissievoorzitter Queilhas (Renamo) aan dat de op 9 juni 2002 opgerichte AU met haar voorloper, de Organisatie van Afrikaanse Eenheid (OAE), een lange voorgeschiedenis kent. Daar waar de OAE in de jaren zestig primair de totstandkoming van politieke en economische vrijheid als belangrijkste doel voor ogen had, heeft de AU, naast samenwerking op sociaal, economisch en cultureel gebied, ook thema's als democratie, mensenrechten, goed bestuur en militaire interventie in haar mandaat. Om de hiervoor noodzakelijke nieuwe institutionele structuren op te zetten, zijn volgens de heer Queilhas alleen landen met een betere reputatie AU-lid. Mozambique is bij hoofde van president Chissano sinds medio 2003 AU-voorzitter en heeft sinds de AU-top in juli 2003 veel vooruitgang geboekt, zowel op het terrein van institutionele versterking van de AU als op de terreinen vrede, veiligheid en stabiliteit op het Afrikaanse continent en de samenvoeging met NEPAD.

Het in 2001 door Zuid-Afrika, Nigeria, Senegal, Egypte en Algerije opgerichte NEPAD-initiatief behelst een pan-Afrikaanse ontwikkelingsvisie voor Afrika om vanuit het Afrikaanse continent zelf alle mogelijke verantwoordelijkheid voor de Afrikaanse ontwikkelingsagenda te nemen. NEPAD hanteert hiertoe zes prioritaire aandachtsgebieden, te weten politiek- en economisch goed bestuur, infrastructurele ontwikkeling, markttoegang en landbouw, sociale ontwikkeling en de optimalisering van nationale en internationale kapitaalstromen. Binnen NEPAD kunnen Afrikaanse landen op vrijwillige basis elkaars beleid op het gebied van goed bestuur in brede zin beoordelen.
Binnen de commissie bestaan verschillende visies ten aanzien van NEPAD. De vice-voorzitter van de commissie, mevrouw Isabel Manuel Nkazadeka (Frelimo), beschouwt NEPAD als erg ambitieus, maar in het belang van de duurzame ontwikkeling van Afrika zeer de moeite waard.

[1] Het lidmaatschap van het 250 leden tellende parlement is een deeltijdfunctie; de 133 leden van Frelimo en de 113 leden van Renamo-Uniao Eleitoral zijn fysiek om en om in het parlement gezeteld.

Omdat de Afrikaanse leiders deze ambities hebben omarmd, vertrouwt de vice-voorzitter erop dat de voor 2015 gestelde resultaten daadwerkelijk zullen worden gerealiseerd. Mevrouw Nkazadeka benadrukt, dat zonder de door Afrika zelf ter hand te nemen duurzame ontwikkeling alle donorhulp gedoemd is te mislukken. Hoewel velen de Afrikaanse capaciteit hiervoor wellicht in twijfel trekken, acht spreker de NEPAD-ambitie evenwel de best mogelijke c.q. verstandigste ambitie. Met verwijzing naar het feit dat de ontwikkelingsgeschiedenis van de ambitieuze Europese Unie (EU) ook niet zonder problemen gepaard is gegaan, wijzen andere Frelimo-fractieleden erop dat NEPAD niet meer te ontkennen is.
De Renamo-fractieleden in de commissie bekritiseren NEPAD en stellen dat niet het parlement, maar de president tot de sterke Mozambikaanse betrokkenheid bij NEPAD heeft besloten. Het gebrek aan consultatie van het parlement is naar hun oordeel in strijd met de Mozambikaanse Grondwet, die stelt dat alle zaken van nationaal belang per referendum aan de bevolking dienen te worden voorgelegd. De Renamo-fractieleden delen de visie van hun Frelimo-collega's ten aanzien van het hoge ambitieniveau van NEPAD, maar stellen dat deze slechts de droom van enkele Afrikaanse leiders behelst en ten onrechte berust op de illusie van de gedragenheid door de bevolking van de NEPAD-staten. Voorts wijzen de Renamo-fractieleden op het grote verschil tussen de in documenten verwoorde goede bedoelingen en de feitelijke praktijk. Deze komt volgens laatstgenoemden in Mozambique onder andere tot uiting in de wijdverbreide corruptie, die door de Mozambikaanse regering slechts zou worden gevoed.

Gevraagd naar de politieke analyse van de situatie in Zimbabwe en de effecten van deze situatie op de Mozambikaanse economie, geeft één van de Frelimo-fractieleden aan dat Mozambique vanuit haar historische economische en politieke relaties met Zimbabwe normale, onveranderde politieke relaties onderhoudt, maar dat wel enige vrees bestaat voor een politiek conflict wanneer de intern instabiele situatie in Zimbabwe tot een (te) grote uittocht van landbouwers naar het politiek stabiele Mozambique leidt. Vice-voorzitter Nkazadeka voegt hieraan toe dat de Zimbabwaanse regering zich onvoldoende heeft gerealiseerd dat een land geen land kan zijn, wanneer het volk een land niet kent en daar nu de wrange vruchten van plukt. De Zimbabwaanse regering zal de problemen waarvoor zij zich gesteld ziet evenwel zelf moeten zien op te lossen.
Een Renamo-fractielid stelt zich op het standpunt dat xenofobie het grootste probleem van de Zimbabwaanse regering is en het wellicht een generatie kost om over dit probleem heen te komen. Spreker is het met de Zimbabwaanse regering eens dat landbouwbedrijven van blanke boeren in handen moet worden gesteld van zwarte boeren, maar is van oordeel dat niet slechts regeringsgezinde zwarte boeren hiervoor in aanmerking mogen komen. Nu dit niet het geval blijkt te zijn, voorziet spreker hetzelfde resultaat als na de door de Mozambikaanse regering doorgevoerde privatisering van Mozambikaanse bedrijven, te weten corruptie en faillissementen.

Gesprek met de heer Jan Nico van Overbeeke, regiovertegenwoordiger van het Nederlands Instituut voor Meerpartijen Democratie (IMD)

Regiovertegenwoordiger Van Overbeeke geeft aan dat Mozambique naast de twee dominante en in het parlement vertegenwoordigde partijen Frelimo en Renamo meer politieke partijen kent. Het door CDA, PvdA, VVD, D66, GroenLinks, CU en SGP opgerichte en sinds 2000 in Mozambique actief zijnde IMD heeft als doelstelling deze partijen op het gebied van capaciteitsopbouw en institutionele ontwikkeling te ondersteunen. Het programma bestaat uit twee elkaar versterkende elementen: bilaterale

projecten met individuele partijen en collectieve projecten waar de partijen gezamenlijk bij worden betrokken.
Het IMD adviseert de individuele in ontwikkeling zijnde partijen in hun streven uit te groeien tot een zo professioneel mogelijk opererende politieke partij. Dit geschiedt enerzijds door begeleiding bij de interne partijorganisatie en de voorbereiding op de verkiezingen, en anderzijds door de verbreding van kennis over het functioneren van democratische processen. Op basis van de door de partijen zelf aan te geven prioriteiten, ontwikkelt het IMD in samenspraak met de politieke partij in kwestie een strategisch plan. Slaagt het startproject, dan kan dit aanleiding zijn voor de ondersteuning van eventuele vervolgprojecten.
Via gezamenlijke projecten biedt het IMD de partijen gericht kennis aan, onder meer met betrekking tot financieel management, het opzetten van ledenadministraties, het schrijven van partijprogramma's en campagneplannen, het beleggen van conferenties, het omgaan met de media en de werking van de (nieuwe) verkiezingswetgeving.
De heer Van Overbeeke benadrukt dat het kerndoel van het IMD de organisatorische en niet de ideologische opbouw van politieke partijen behelst.

De heer Van Overbeeke geeft aan dat na de scheiding tussen staat en partij het thans neo-liberale Frelimo weinig aan partijopbouw heeft gedaan en dat Frelimo na de bij de lokale verkiezingen in 2003 gebleken verschuiving van het electoraat behoefte heeft aan versterking met de achterban. Renamo is volgens spreker anno 2004 nog altijd in transitie van een guerrillabeweging naar een politieke partij, maar kenmerkt zich nog bovenal door een strak geleide, doch zwak ontwikkelde structuur; «je moet vechten voor je partij» lijkt volgens Van Overbeeke binnen Renamo meer gemeengoed te zijn dan de opbouw van Mozambique. Deze kwalificatie kwam onder meer tot uitdrukking na de gemeenteraadsverkiezingen, waarbij Renamo het bestuur van een aantal steden van Frelimo overnam («Beira is van ons!») en op het probleem stuitte dat overheidsgebouwen in het juridische bezit van Frelimo bleken te zijn. De heer Van Overbeeke acht de frustraties van Renamo niet geheel ten onrechte. Zo hebben regeringsambtenaren met een Renamo-signatuur bijvoorbeeld weinig carrièreperspectief. In het belang van de carrière raken de diep op de achtergrond aanwezige sentimenten evenwel niet of nauwelijks op de voorgrond.

Gevraagd naar de te voorziene werkelijke rol van de (44) kleine politieke partijen in de landelijke Mozambikaanse politiek, geeft de heer Van Overbeeke aan dat deze rol slechts van enig belang kan zijn wanneer deze partijen samenwerking zoeken. Hoewel het IMD de kleine politieke partijen wijst op de te verwachten negatieve consequenties van solitair optreden, stimuleert het IMD dit proces niet actief.

In reactie op de stelling van de delegatie dat bij gebleken absentie van de kleine politieke partijen in het Mozambikaanse parlement na de aanstaande parlementsverkiezingen de waarde van de IMD-inspanningen uiteindelijk twijfelachtig is gebleken, geeft de heer Van Overbeeke aan dat de meetbaarheid van de concrete resultaten in een democratiseringsproces moeilijk is. Spreker ziet zich evenwel gesteund door de in 2003 door externe evaluatoren als «sterk» bevonden combinatie van bilaterale en *cross party*-activiteiten en het bij alle partijen gevoelde *ownership*. De heer Van Overbeeke geeft voorts aan dat het streven erop gericht is het IMD na de verkiezingen – conform het democratiseringsproces in Ghana en Tanzania – te transformeren in een door de politieke partijen zelf te besturen «platform» waarin vertegenwoordigers van de politieke partijen de richting van het programma bepalen en het IMD op grotere afstand komt te staan.

Rondetafelgesprek met vertegenwoordigers van diverse kleine politieke partijen

In een door het IMD geëntameerd rondetafelgesprek spreekt de delegatie met de voorzitters van zes kleinere politieke partijen, de heren Miguel Mabote (Partido Trabalhista; PT), Yacub Sibindy (Partido Indipendente de Moçambique; PIMO), Chico Francisco (Partido para Demcracía e Desencolvimento; PDD), Manecas Daniël (Partido Renovador Democrático (PRD), José Palaço (Frente de Acçao Patriótica; FAP) en Vasco Campira Momboya (Partido do Congresso Democrático; Pacode). De partijen worden gekenmerkt door een grote onderlinge verscheidenheid in politieke overtuiging. Voorts hebben de partijen – op de van de Renamo-UE-coalitie deel uitmakende PRD en FAP na – met elkaar gemeen dat zij niet in het Mozambikaanse parlement zijn vertegenwoordigd.

De voorzitters zijn het met elkaar eens dat het voor een politicus in Mozambique tot voor kort nauwelijks mogelijk was niet aan Frelimo dan wel Renamo gelieerd te zijn; een «derde weg» in de Mozambikaanse politiek leek uitgesloten. Mede dank uitsprekend voor de activiteiten van het IMD, bemerken sprekers dat andere politieke stromingen door Frelimo en Renamo inmiddels, hoewel niet onder groot gejuich, worden geaccepteerd. De wettelijk vastgelegde drempel van 5 procent van de stemmen maakt het voor kleine partijen echter nog steeds moeilijk in het parlement vertegenwoordigd te geraken. Door de wijdverbreide armoede in Mozambique en de fysiek beperkte mogelijkheden grote groepen kiezers te bereiken, ervaren verschillende voorzitters daarnaast grote problemen om op contributiebasis financieel te overleven.
Met het oog op de eind 2004 plaatsvindende presidents- en parlementsverkiezingen en ter voorkoming van fraude en tegenwerking door de gevestigde politieke partijen, bepleiten de voorzitters de grootst mogelijke aandacht van de Westerse democratieën bij de voorbereiding van de verkiezingen alsook een sterke betrokkenheid bij de verkiezingswaarnemingen.

Gesprek met de heer Perry Perone, directeur Internationale Monetaire Fonds (IMF) Mozambique

Als macro-economisch adviseur van regeringen op financieel en monetair terrein stelt het IMF vast dat Mozambique, sinds het tussen Frelimo en Renamo in 1992 bereikte Vredes-akkoord van Rome, een verdubbeling van het bruto nationaal product heeft gerealiseerd. Belangrijker acht de IMF Mozambique-directeur Perone evenwel de reductie van de onder de armoedegrens levende Mozambikaanse bevolking. Deze is volgens spreker gedaald van circa 70 procent in 1996 tot circa 55 procent in 2002. Hoewel de heer Perone van oordeel is dat de Mozambikaanse regering voor dit indrukwekkende resultaat lof toekomt, stelt spreker dat er in Mozambique nog veel werk te verzetten is.

De meeste donoren geven begrotingssteun én sectorsteun. Hoewel de effecten van donorgelden moeilijk te meten zijn, propageert het IMF directe begrotingssteun omdat deze vorm van donorhulp volgens de heer Perone het *ownership* van de regering in kwestie stimuleert, respectievelijk beloont en bovendien beter toezicht op de donorgelden toestaat. Dat donoren ter minimalisering van het risico uiterste transparantie in de financiële geldstromen c.q. heldere inzage in de bestedingen van de Mozambikaanse regering verlangen, acht de heer Perone vanzelfsprekend. Om als regering aan deze eisen te kunnen voldoen, dienen donorgelden evenwel tijdig en voorspelbaar gespreid te worden overgemaakt. Wanneer dit niet geschiedt (veel donorgeld bereikt de regering pas in de tweede helft van het boekjaar), bemoeilijkt dit niet alleen de begrotings-

uitvoering («You cannot stop a project and start all over again»); dit in gebreke blijven heeft ook kwalijke gevolgen voor de inflatie. Daar (ook) Nederland ten aanzien van de donatie van meerjarige en harde toezeggingen enige blaam treft, doet spreker een uitdrukkelijk beroep op de delegatie erop toe te zien dat de Nederlandse regering de door haar met de Mozambikaanse regering aangegane verplichtingen daadwerkelijk en voorspelbaar nakomt.
Hoewel het volgens de heer Perone te ver voert te stellen dat de grote hoeveelheid donorhulp de Mozambikaanse economie schade toebrengt («Mozambique cannot absorb much more»), acht spreker het gebrek aan geschoolde arbeidskrachten en goed werkende (overheids-)instituties Mozambiques grootste probleem. Educatie, capabel menselijk kapitaal is volgens de heer Perone de sleutel van het toekomstige succes van Mozambique.

Gevraagd naar de IMF-verklaring voor het in het laatste decennium in Mozambique behaalde economische succes, geeft de heer Perone aan dat enkele infrastructurele megaprojecten slechts voor een vierde deel aan de acht procent groei hebben bijgedragen. De economische groei komt vooral voort uit de kleinschalige landbouweconomie en naar verwachting van spreker zal hier op de korte termijn geen verandering in komen.

De vraag hoe lang Mozambique de economische groei kan volhouden, hangt naar het oordeel van de heer Perone grotendeels af van twee noodzakelijke hervormingen. Ten eerste dient het functioneren van de bancaire en de private sector te worden gereconstrueerd. Op dit moment kent Mozambique drie à vier dominerende banken, die hoge rentes rekenen. Dat leningen in Mozambique duur zijn, is echter goed te begrijpen; in een land met 70 procent analfabetisme is het moeilijk en risicovol zaken te doen. De Mozambikaanse regering weet volgens spreker echter niet goed hoe dit probleem moet worden aangepakt. Een tweede noodzakelijke hervorming betreft de Grondwet volgens welke niemand in Mozambique land in eigendom kan krijgen. De mogelijkheid exclusief recht op het landgebruik te krijgen, is verre van voldoende om een gezonde (private) marktontwikkeling van de grond te krijgen c.q. staat deze ontwikkeling zeer in de weg.

Hoewel het IMF in Mozambique geen directe politieke rol speelt, constateert de heer Perone dat Mozambique, gezien het armoedepeil, het zich niet kan veroorloven donoren al te zeer tegen te spreken i.c. dat Mozambique zich gedwongen weet de adviezen van de Wereldbank en het IMF te volgen. Dit is volgens spreker dan ook de belangrijkste reden dat Mozambikaanse regering zich zeer coöperatief opstelt bij de hervorming van haar belastingstelsel (dat een basale vorm van inkomstenbelasting behelst).

Gevraagd naar de mate van door het IMF in Mozambique beleefde corruptie, verwijst de heer Perone naar de bij de Wereldbank bestaande expertise; het IMF heeft over de informele sector en de parallelle economie weinig informatie. Wel schat de heer Perone in dat door de vrije pers alsook bij gebrek aan grondrijkdommen het corruptieniveau beroerder had kunnen zijn dan het nu is. Voor wat betreft het management van overheidsuitgaven is spreker ervan overtuigd dat Mozambique niet corrupter is dat de Verenigde Staten (VS) of Nederland. In tegenstelling tot laatstgenoemde landen, ontbeert het Mozambique echter aan institutionele mogelijkheden om budgetsystemen transparant te maken. Het IMF helpt Mozambique daarbij. Spreker benadrukt dat het te zeer beklemtonen van het bestaan van corruptie in Mozambique Mozambique slechts een slechte naam bezorgt en niet bijdraagt aan een constructieve ontwikkeling van het land.

Gesprek met de heer Ussufo Quintine, fractieleider Renamo, en andere Renamo-parlementariërs over de aanstaande parlementsverkiezingen in Mozambique, corruptie en de besteding van donorgelden

In gesprek met Mozambiques grootste oppositiepartij, geeft Renamo-fractievoorzitter Ussufo Quintine aan dat geen van de sinds 1992 uitgeschreven lokale, parlements- en presidentsverkiezingen een eerlijk verloop heeft gekend. Mede op basis van het feit dat het Mozambikaanse Hooggerechtshof Renamo's verzoek tot hertelling van de in 1999 uitgebrachte stemmen voor de presidents- en parlementsverkiezingen [*leidend tot een nipte zege van Frelimo-president Chissano en een krappe meerderheid van Frelimo in het parlement*; cursief PvO] heeft afgewezen, zegt de heer Quintine weinig vertrouwen te hebben in een eerlijk verloop van de presidents- en parlementsverkiezingen die eind 2004 plaatsvinden.

Renamo-fractielid Luis Boavida uit zijn frustratie over het sterk door Frelimo gedomineerde staatsbestel, het gebrek aan transparantie van de besluitvorming en het daaraan inherent zijnde ontmoedigingsbeleid van Frelimo om de bevolking in het overheidsbestuur te laten participeren. Daar in Mozambique slechts 33 gemeenten een electorale status hebben, is slechts eenderde deel van de bevolking bij de in november 2003 gehouden gemeenteraadsverkiezingen betrokken geweest. De rest van Mozambique kent geen lokaal (zelf)bestuur en valt direct onder het centrale gezag. Door de geringe mate van transparantie van de besluitvorming en het volgens de heer Boavida «algemeen heersende wantrouwen tegen Frelimo», heeft het spreker geenszins verbaasd dat de kiezersopkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2003 zeer gering was. Dat Renamo desondanks erin is geslaagd in 5 van de 33 gemeenten de bestuursmacht over te nemen, acht spreker zeer bemoedigend. Aangezien het gebrek aan transparantie het grootste obstakel voor politieke participatie van de Mozambikaanse bevolking vormt en transparantie zeer zeker tot uitdrukking moet komen bij de verkiezingen, bepleit de heer Boavida dat de internationale waarnemingsassistentie bij de eind 2004 te houden presidents- en parlementsverkiezingen naast observatietaken ook de eerlijke stemmen(op)telling omvat. De heer Quintine wijst in dit verband op het probleem dat hoewel de stemmentelling door zowel de gemeente- als de kieswet op lokaal niveau in theorie is gegarandeerd, dit niet geldt voor de op districtsniveau plaatsvindende telling van de stemmen. Alvorens de districten de van de verschillende gemeenten afkomstige verkiezingsresultaten doorsturen naar Maputo, dient naar het oordeel van spreker op het districtsniveau een voor alle partijen transparante hertelling van de uitgebrachte stemmen plaats te vinden.
Daarnaast verzoekt de heer Boavida de delegatie mede te bevorderen dat de regering in Mozambique meer mensen zowel reglementair als fysiek in staat stelt hun stem uit te brengen. Om tegenwicht te kunnen bieden aan de situatie waarin Renamo zich voor het probleem gesteld ziet dat slechts Frelimo van staatswege over de mogelijkheid beschikt landelijk campagne te voeren, vraagt spreker de delegatie tevens om campagnesteun.

In antwoord op de vraag van de delegatie naar de door Renamo ingeschatte mate van corruptie in Mozambique, stelt de heer Boavida dat corruptie in Mozambique door toedoen van Frelimo wijdverbreid is. Deze situatie komt volgens spreker voort uit het feit dat diegenen die in Mozambique de economische macht in handen hebben, tevens de politieke macht hebben. De door Frelimo ingezette privatisering, die naar het oordeel van de heer Boavida door de Frelimo-regering niet bedoeld is geweest om de economie te stimuleren, maar om zelfverrijking te bevorderen, heeft het corruptieniveau in de Mozambikaanse samenleving slechts versterkt door het ook op economisch gebied heersende gebrek aan transparantie. De heer Quintine geeft in dit verband als voorbeeld dat

het verkrijgen van een vestigingslicentie voor een bedrijf door bureaucratische vereisten momenteel zes maanden duurt. Indien een ondernemer dit proces wenst te bespoedigen, kan dit slechts door een verbintenis met een regeringsonderneming aan te gaan. Geholpen door het gebrek aan transparantie in de relatie tussen de bureaucratie en het bedrijfsleven leidt dit onherroepelijk tot zichzelf versterkende corruptie.
De heer Boavida bestrijdt de constatering van de delegatie dat Renamo niet heeft ingestemd met de door de regering aan het parlement voorgelegde anti-corruptiewetten. Volgens spreker is het aan de president te wijten dat deze het parlementsbesluit hierover naar het parlement heeft teruggestuurd.

Gevraagd naar de relatie tussen corruptie en donorgelden geeft de heer Boavida aan dat de regering slecht toezicht houdt op een groot deel van de donorfondsen en bovendien de helft van de besteding van donorgelden niet kan verantwoorden.
Ambassadeur Remmelzwaal merkt ten aanzien van het toezicht op donorgelden op dat donoren evenzeer een verantwoordelijkheid hebben. Wat betreft de verantwoording van donorgelden, licht de ambassadeur toe dat een groot deel van de voor Mozambique bestemde donorfondsen rechtstreeks door de al dan niet private donoren in kwestie worden beheerd dan wel aan non-gouvernementele c.q. particuliere hulpverleningskanalen worden overgedragen. Aangezien deze gelden geen relatie met de begroting van de Mozambikaanse regering hebben, is het volgens de ambassadeur niet verwonderlijk dat de Mozambikaanse regering over deze gelden geen verantwoording kan afleggen.

Naar aanleiding van de vraag van de delegatie naar de inzet van Renamo bij de aanstaande presidents- en parlementsverkiezingen, geeft de heer Quintine aan dat de transparantie van de besluitvorming, corruptiebestrijding, de totstandbrenging van betere sociale wetgeving en de hervorming van de huidige landwet (die private eigendom van grond uitsluit) de belangrijkste thema's zijn. Spreker stelt de delegatie in het vooruitzicht dat in het geval Renamo de verkiezingen wint, de in Mozambique bestaande corruptie snel ten einde zal komen.

Dinsdag, 4 mei 2004

Gesprek met donoren over donorcoördinatie inzake de Poverty Reduction Strategy Paper (PRSP) voor Mozambique

Ter ambassade spreekt de delegatie met Adrian Hadorn, hoofd Ontwikkelingssamenwerking van Zwitserland, Magnus Lindell, hoofd Ontwikkelingssamenwerking Zweden en Eamon Cassidy, hoofd Departement for International Development van het Verenigd Koninkrijk.

De heer Hadorn, geeft als voorzitter van de groep van 15 donorlanden die samenwerken bij de algemene begrotingssteun aan Mozambique (kortweg G15 geheten) aan dat Mozambique thans voor ongeveer de helft van haar overheidsbegroting afhankelijk is van donorbijdragen. Dit vereist een goede coördinatie van donorinspanningen. De verantwoordelijkheid voor de besteding van de begrotingsmiddelen ligt primair bij de Mozambikaanse regering (in het bijzonder bij het ministerie van Planning en Financiën en die van Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking). Daarnaast vindt echter ook coördinatie binnen de donorgemeenschap plaats. Deze coördinatie dient zowel ter verbetering van de afstemming tussen donoren onderling, als tussen de donorgemeenschap en de Mozambikaanse autoriteiten.
De begrotingssteun is gekoppeld de Mozambikaanse strategie voor armoedebestrijding (het zogeheten PARPA-proces; in andere landen

Poverty Reduction Strategy Paper genoemd). Circa 67 procent van de uitgaven dient te worden besteed in de sectoren die volgens PARPA cruciaal zijn voor armoedevermindering, waaronder onderwijs, gezondheidszorg en watervoorziening.
De heer Hadorn geeft aan dat Mozambique vóór ligt op het schema voor het bereiken van de PARPA-doelstellingen, getuige ook het feit dat de armoede volgens de in Mozambique gebruikte indicator tussen 1996 en 2003 is gedaald van 69,4 procent naar 54,1 procent. Daarmee is het PARPA-armoedebestrijdingsdoel voor 2005 nu reeds bereikt.

De algemene begrotingssteun is gebaseerd op de gezamenlijk tussen de Mozambikaanse regering en de G15 vast te stellen resultaten van vooraf tussen de partijen af te spreken voortgangsindicatoren. De Mozambikaanse regering heeft hiertoe in overleg met de donorgemeenschap een ijkpuntenlijst ter monitoring van de armoedebestrijding opgesteld, het zogenaamde Performance Assessment Framework (PAF). Het feit dat het PAF vrijwel uitsluitend acties en indicatoren bevat, die ook zijn terug te vinden in het Sociaal-Economische Plan van de Mozambikaanse regering, tekent volgens de heer Hadorn de grote mate van overeenstemming tussen de donoren en Mozambique over de implementatie van het PARPA. Dit betekent volgens de heer Cassidy overigens niet dat de implementatie zelf geheel probleemloos verloopt. In de praktijk blijkt het vaak moeilijk begrotingsgelden van centraal- naar districtsniveau en van districtsniveau naar lokaal niveau te brengen. Een zwak ontwikkeld beheer van publieke financiën in combinatie met een evenmin sterk ontwikkeld wetgevings- en bancair stelsel, heeft als consequentie dat er voor de Mozambikaanse regering en de G15 nog veel werk te verzetten is. Succes in versterking van goed bestuur en hervorming van de publieke sector in het algemeen en van de openbare financiën in het bijzonder, is naar het oordeel van de heer Cassidy tevens de beste preventie tegen corruptie.

Gevraagd naar de mate van openheid, eerlijkheid en directheid van de dialoog tussen de donorgemeenschap en de Mozambikaanse regering gezien de afhankelijkheid van de regering van donorgelden, geeft de heer Hadorn aan dat deze verrassend goed is. De toon van de dialoog is open, eerlijk en kritisch en wordt door beide partijen als constructief ervaren. Voor de Mozambikaanse regering bestaan er in het overleg met de G15 geen taboe-onderwerpen. Door de helderheid van de jaarlijks te bereiken resultaten, is het voor beide partijen evenzeer helder wat zij van elkaar verwachten. Hoewel steun per definitie conditioneel is, kan Mozambique hierdoor niet in een abrupt actueel wordende ernstige afhankelijkheidspositie komen te verkeren.

Verwijzend naar het op 4 mei 2004 door de delegatie gevoerde gesprek met de parlementsleden van Renamo en de algemene risico's van algemene begrotingssteun, stelt de heer Lindell dat de risico's van begrotingssteun in Mozambique niet hoog zijn vanwege de begrotingssteun «an sich», maar vanwege de algehele politieke en sociaal-economische situatie in Mozambique.

In antwoord op de opmerking van de delegatie dat begrotingssteun geen spectaculair beleid is om in eigen donorland politiek succes te genereren, stelt de heer Lindell dat begrotingssteun politiek leiderschap vereist. De regering en het parlement van Zweden, die reeds vanaf de Mozambikaanse onafhankelijkheid begrotingssteun verlenen, tonen zich volgens spreker tevreden over de tot op heden bereikte resultaten. Gevraagd naar de reden van de populariteit van Mozambique voor de vele andere in Mozambique actief zijnde donoren, stelt de heer Hadorn dat alle in de G15 vertegenwoordigde donoren een Afrikaans succesverhaal nodig hebben. Mozambique is reeds jaren het succesverhaal bij uitstek.

Naar aanleiding van het door de delegatie ingenomen standpunt dat het afleggen van verantwoording voor de besteding van belastinggelden voor parlementen van het grootste belang is en dat de kwaliteit van het cijfermateriaal daarbij een cruciale rol speelt, stelt de heer Hadorn dat het feit dat veel uitgaven van de Mozambikaanse regering buiten het controleveld van de donoren zijn gelegen, niet mag worden uitgelegd als dat de Mozambikaanse regering zich schuldig zou maken aan fraude. De heer Cassidy geeft aan dat de G15 de Mozambikaanse regering zodanig in haar verantwoordingstaak begeleidt, dat de regering niet alleen in staat is voor zichzelf en het Mozambikaanse parlement helder te rapporteren, maar dat de donoren de informatie als zodanig ook goed kunnen gebruiken, en thans beter in staat zijn om verantwoording aan de belastingbetaler in het eigen land af te leggen. Om dit te bereiken, zal nog dit jaar een nieuw geautomatiseerd financieel managementsysteem worden ingevoerd.

De heer Cassidy is niet bang dat een potentiële machtsovername door Renamo tot een drastische beleidsverandering leidt. Zolang armoedebestrijding ook bij Renamo hoog op de politieke agenda staat, ziet spreker geen enkele reden voor bezorgdheid over de continuering van de donorhulp. Spreker merkt in dit verband op, dat hulp altijd conditioneel is. De Mozambikaanse regering heeft alle ruimte haar beleid c.q. prioriteitsstelling te wijzigen. Dit geldt evenzeer voor de donoren en daarmee voor de belastingbetaler in het eigen land. De relatie tussen de Mozambikaanse regering en haar donoren moet – ook bij regeringsovername door Renamo – evenwel erop gericht zijn Mozambique aanmerkelijk minder afhankelijk van donorhulp te maken.

Gesprek met de heer Armando Guebuza, secretaris-generaal en presidentskandidaat van Frelimo

De heer Guebuza, die kandidaat is voor de in november of december 2004 plaatsvindende presidentsverkiezingen, stelt dat het regeringsbeleid in het afgelopen decennium in het teken heeft gestaan van soevereiniteitsbehoud, het garanderen van interne en externe vrede, het door middel van overheidsprogramma's op alle mogelijke fronten bestrijden van armoede, het voorkomen van de situatie waarin Mozambique door de globaliseringsontwikkeling wordt gemarginaliseerd en het stimuleren van de ontwikkeling van een sterke burgersamenleving. Hoewel op menig terrein vooruitgang is geboekt, geeft de heer Guebuza ten aanzien van dit laatste punt aan dat tien jaar meerpartijenstelsel een korte periode is om resultaat te boeken. Democratie is duur, aldus spreker. Zo bestaat er een gering aantal kranten (waarvan de meeste zijn geconcentreerd in Maputo) en is niet overal in Mozambique radio- en televisiebereik.

De heer Guebuza beschouwt het veranderende karakter in de bilaterale donorsteun door de wijziging van projectgebonden donorsteun naar begrotingssteun als teken van vertrouwen in het beleid van de Mozambikaanse regering. Met het geven van begrotingssteun geven de donoren volgens spreker blijk van hun verantwoordelijkheidsgevoel ten aanzien van Mozambique en wordt het land meer dan in het verleden tegelijkertijd aangespoord zelf haar budgettaire verantwoordelijkheid te kennen, respectievelijk te nemen. Ten aanzien van de eigen Mozambikaanse verantwoordelijkheid voor de allocatie van begrotingsgelden tracht de Mozambikaanse regering door middel van onderwijsprogramma's de interne dialoog aan te zwengelen.

Gevraagd naar het standpunt van de heer Guebuza ten aanzien van de ontwikkeling van de Mozambikaanse democratie, geeft de presidentskandidaat aan dat het parlement evenals de gemeentebesturen verdere ontwikkeling behoeven. Mozambique heeft de potentie veel meer dan 33

zelfstandige gemeentebesturen te krijgen. Hiertoe is evenwel vereist dat de gemeenten economisch sterker en zichtbaarder worden. Dit kost veel tijd, te meer daar de managementcapaciteit moet worden vergroot. Desondanks verwacht de heer Guebuza dat de volgende verkiezingen tot een vergroting van het aantal gemeentebesturen zal leiden.
De sterk in ontwikkeling zijnde burgersamenleving in Maputo staat volgens de heer Guebuza in schril contrast met de haperende opbouw van burgerorganisaties buiten de hoofdstad. Door gebrek aan middelen weten hun stemmen Maputo niet of nauwelijks te bereiken. Spreker constateert voorts dat de belangrijkste burgerorganisaties weliswaar actief zijn op het gebied van mensenrechten, maar helaas niet altijd actief zijn waar mensenrechten werkelijk onder druk staan. De op gezondheidszorg gerichte burgerinitiatieven in Mozambique acht de heer Guebuza zeer vitaal.

Op de vraag van de delegatie naar de verwachtingen van de heer Guebuza met betrekking tot de eerstkomende presidents- en parlementsverkiezingen, geeft de heer Guebuza aan dat diverse politieke partijen zich momenteel gedegen op de verkiezingen voorbereiden. Ondanks dat aanvankelijk sprake leek van fraudepotentie, ziet spreker in dit stadium geen enkele aanleiding voor fraudeangst. Spreker zegt positief te staan ten opzichte van de verkiezingsstrijd. Inzet van Frelimo is de verkiezingscampagne bovenal vreedzaam te laten verlopen en geen aanleiding te geven voor een mogelijk met geweld gepaard gaande polarisatie van de verkiezingen.
Naar aanleiding van de opmerking van de delegatie dat kleinere politieke partijen de delegatie hebben aangegeven zich geconfronteerd te zien met belemmeringen bij de toegang tot de media, geeft de heer Guebuza aan dat niet alleen Renamo, maar ook Frelimo door de staatstelevisie uitgezonden diplomatieke programma's, die het beleid van de president lijken te ondersteunen, bekritiseren. Spreker stelt zich op het standpunt dat Frelimo en Renamo beide zendtijd dienen te krijgen, of anders van het gebruik van de staatszender moeten afzien. Ten aanzien van de radio en de schriftelijke media geeft spreker aan dat de regering hier controle op kan noch wil uitoefenen daar deze media in private handen zijn.

In antwoord op de door de delegatie geponeerde stelling dat door gebrek aan transparantie op ambtelijk, justitieel en economisch gebied ondersteunde corruptie het aantrekken van buitenlandse investeringen niet bevordert, bevestigt de heer Guebuza dat het traceren, vervolgen en bestraffen van corruptie door de beperkte capaciteit van het justitiële apparaat in Mozambique een prioritair probleem vormt. Ondanks het grote gebrek aan geschoold juridisch personeel, is de regering volgens spreker echter erin geslaagd diverse corruptiezaken succesvol en door de media geregistreerd voor de rechter te brengen. Het grote belang van dit succes is volgens de heer Guebuza dat de Frelimo-regering hiermee zichtbaar heeft aangetoond dat niemand in Mozambique onschendbaar is.
Naast capaciteitsvergroting op justitieel terrein, ziet Mozambique zich ook voor de uitdaging gesteld het overheidsapparaat te hervormen. Vanwege het vroegere éénpartijstelsel kent het ambtenarenkorps van de rijksoverheid volgens de heer Guebuza tot op heden een te eenzijdige – en niet noodzakelijkerwijze capabele – partijpolitieke samenstelling. Spreker geeft aan dat Frelimo hierin blaam treft. De huidige regering, die zich volgens de heer Guebuza terdege bewust is van het probleem over te veel (Frelimo-)ambtenaren van het oude stempel te beschikken, probeert met het op basis van aantoonbare kwaliteiten, in plaats van op politieke gezindheid, aanstellen van ambtenaren de benodigde professionalisering van het ambtenarenapparaat te realiseren. Gezien de niet te ontkennen aanhoudende spanningen tussen Frelimo en Renamo, verwacht de heer Guebuza dat dit evenwel een proces van de lange adem zal zijn. De

vervanging van het bestaande ambtenarenapparaat door Renamo-gezinde ambtenaren op basis van de in verschillende gemeentebesturen behaalde verkiezingswinst van Renamo acht de heer Guebuza gezien het bovenstaande weliswaar begrijpelijk, maar onwenselijk daar de overheid alle capabele ambtenaren nodig heeft die de slagvaardig-heid en de betrouwbaarheid van de overheid kunnen versterken. De heer Guebuza ziet in dit hervormingsproces een fundamentele rol weggelegd voor de media.

Gesprek met de heer Carlos Morgado, minister van Handel en Industrie, en presentatie van de heer Graham Clark, directeur van de LDC Sugar Producers Group

Hoewel de Mozambikaanse economie sneller groeit dan voorzien, heeft Mozambique volgens minister Morgado nog een lange weg te gaan en kan het land alle mogelijke economische steun goed gebruiken.

Alle werkzaamheden van het Ministerie van Handel en Industrie zijn gerelateerd aan PARPA. Het ministerie ondersteunt door regelgeving en standaarden grote, maar bovenal kleine bedrijven, waarvan sommige inmiddels zover ontwikkeld zijn dat aan export kan worden gedacht. De heer Morgado geeft aan dat de bureaucratie één van de grote problemen vormt voor de ook in de Mozambikaanse economie traceerbare corruptie. Zo is het tijdsbeslag om in Mozambique een bedrijf op te richten ongeveer 173 dagen. Om corruptie zo veel mogelijk te ontmoedigen, heeft de regering zich tot doel gesteld deze tijdspanne door verregaande regelvereenvoudiging terug te brengen tot hooguit 90 dagen. Ten aanzien van de registratie van bedrijven streeft de heer Morgado er uiteindelijk naar de tijdspanne niet langer te doen zijn dan 10 à 15 dagen. Belangrijker dan het aanbrengen van veranderingen in de regelgeving acht spreker evenwel het tot stand brengen van de benodigde culturele verandering. Dit vergt naar verwachting een proces van vele jaren.

In antwoord op de vraag van de delegatie naar de rol van vrouwen in de Mozambikaanse economie, geeft de minister aan er trots op te zijn dat het Ministerie van Handel en Industrie de meeste vrouwelijke managers kent. Ook wijst spreker erop dat een vrouw (Luisa Diogo; zie 5 mei 2004) de functie van minister-president vervult.

Gevraagd naar het beleid van de Mozambikaanse regering ten aanzien van de trek van werkzoekenden van het platteland naar de steden, geeft minister Morgado aan dat de zorg voor het platteland de belangrijkste inzet is om problemen in de stad te voorkomen.

De heer Clark, directeur van de LDC Sugar Producers Group, geeft een presentatie van de wereldhandel in suiker en de gevolgen van de hervorming van het EU-suikerbeleid voor de Mozambikaanse suikerindustrie.
De heer Clark stelt dat de wereldprijs van suiker zelfs voor de meest efficiënte producenten beneden de kostprijs gelegen is door zowel subsidiaire EU-ondersteuning van Europese suikerproducenten bij productie en export als de als importbeschermingsconstructie opgetrokken hoge tariefmuren. Dit leidt ertoe dat de minst ontwikkelde doch goedkoop suikerproducerende ontwikkelingslanden op dit moment nauwelijks enige afzetmogelijkheden op de Europese markt hebben. De aanstaande uitbreiding van de EU met tien nieuwe lidstaten doet spreker vrezen dat ontwikkelingslanden, ondanks de preferentiële afspraken tussen de EU en de ACP-landen, voor slechts minder dan één procent zullen mogen bijdragen aan de totale suikerproductie in de EU.
De uit 21 suikerproducerende ontwikkelingslanden bestaande LDC Sugar Group Organisation tracht de EU(-lidstaten) ertoe te bewegen mee te werken aan de totstandkoming van een eerlijker georganiseerde wereld-

suikermarkt, waarin meer recht wordt gedaan aan de prijzen voor de goedkoper producerende suikerindustrieën in ontwikkelingslanden en de door de EU in het leven geroepen voorkeurshandelsrelatie met de ontwikkelingslanden.

In antwoord op de stelling van de delegatie dat privatisering binnen een al dan niet voor suikerproductie bestemd land van extreem groot belang is voor het verkrijgen van bankkredieten, geeft minister Morgado aan dat de waarde van land gelegen is in de bestemming van het land. In Maputo heeft grond economische waarde, op het platteland echter niet. Spreker bevestigt dat de in Mozambique van kracht zijnde en de juridisch eigendom van grond uitsluitende landwet vanzelfsprekend ook een politiek-ideologische kwestie is. Wat Mozambikanen bindt, is volgens de minister immers het gemeenschappelijke bezit van land. Een vrije verhandeling van grond zou volgens de heer Morgado ertoe leiden dat deze existentiële binding door grondaankoop door buitenlandse investeerders teloor gaat. Wat betreft de suikerindustrie geeft de minister aan dat de absentie van landeigendom voor financiers evenmin een probleem mag vormen daar in het geval van een faillissement altijd de op de betreffende grond staande roerende en onroerende zaken kunnen worden verkocht.

Bezoek aan de Maputo Sugar Terminal in Maputo

In een kort bezoek van de delegatie aan de onder leiding van de heer Corné Hulst staande suikerterminal in Maputo, geeft de heer Hulst aan dat Mozambique op jaarbasis meer dan 250 000 ton rietsuiker produceert, waarvan meer dan de helft voor export is bestemd. Met deze export is in 2004 een bedrag van circa 30 miljoen euro gemoeid.
De Maputo Sugar Terminal is een privaat Mozambikaanse bedrijf met een gelijk gedeeld aanhouderschap van de Swaziland Sugar Association en de Zimbabwe Sugar Association en is nauw gelieerd aan de Mozambikaanse en Zuid-Afrikaanse suikerindustrie. De terminal vormt een belangrijke schakel in de export van ruwe suiker uit Swaziland (50%), Zuid-Afrika (25%), Zimbabwe (15%) en Mozambique (10%) en levert – afhankelijk van het (oogst-) seizoen – werk aan 170 tot 350 mensen. Hoewel in de terminal veel arbeidsintensief werk wordt verricht, weerhouden de lage loonkosten de aandeelhouders ervan grote infrastructurele diepte-investeringen te doen. Bovendien beschikt de huidige terminal momenteel over voldoende restcapaciteit.

Gesprek met regeringsvertegenwoordigers, donoren en non-gouvernementele organisaties over wetgeving, mensenrechten en corruptie

In een gesprek met vertegenwoordigers van de anticorruptie-eenheid van de procureur-generaal in Mozambique, de directeur van de op corruptie-onderzoek en bewustwording gerichte non-gouvernementele organisatie Ética Moçambique, de heer Alberto Darbaca, een vertegenwoordiger van de Human Rights League en een vertegenwoordiger van de leidende donor op justitieel gebied, mevrouw Nina Berg (Deense ambassade), spreekt de delegatie over het justitiële stelsel, mensenrechten en corruptie in Mozambique.

De heer Darbaca spreekt zijn dank uit aan de Nederlandse regering voor de ondersteuning aan het aan Transparancy International verbonden Ética Moçambique voor het in kaart brengen van de burgerperceptie ten aanzien van klein- en grootschalige corruptie in Mozambique. Het in 2001 uitgevoerde nationale corruptiebelevingsonderzoek van Ética Moçambique heeft tot de conclusie geleid dat naast de door verouderde regelgeving en bureaucratie veroorzaakte kleinschalige, maar wijdverbreide

corruptie, grotere corruptiepraktijken tot aantasting van de integriteit van de staat c.q. tot gering vertrouwen in de besluitvorming en de politie- en justitiesector zelf hebben geleid.
De strategie bestaat naar het oordeel van spreker uit het investeren in de sociale en technische competentie en de reconstructie van het Mozambikaanse justitiële stelsel. Hiertoe dienen bureaucratische obstakels uit de weg te worden geruimd, daders verantwoordelijk te worden gesteld en internationale betrokkenheid te worden gestimuleerd.

De vertegenwoordigers van de anticorruptie-eenheid van de procureur-generaal in Mozambique geven aan dat de wil tot opsporing en vervolging van corruptieplegers hen geenszins ontbreekt. Wat wel ontbreekt, is een helder mandaat van de eenheid en de haar ter beschikking staande penitentiaire bevoegdheden; de thans bestaande bevoegdheden voor de huidige vormen van corruptie blijken ontoereikend. Sprekers bepleiten aanvulling op c.q. vervanging van de verouderde (Portugese) wetgeving. Om de hervorming van de huidige wetgeving en de implementatie van nieuwe wetgeving in concretere regelgeving zo goed mogelijk te laten plaatsvinden, zien sprekers uit naar de resultaten van een grootschalig anticorruptie-onderzoek in de publieke sector.
Naast de hervorming van het wettelijke kader behoeft de justitiële sector een aanmerkelijk adequatere samenwerking tussen politie en justitie en – naast de benodigde financiële middelen – voldoende geschoold personeel.
Hoewel de justitiële sector op het juridische, organisatorische en personele vlak nog een lange weg te gaan heeft, stellen de vertegenwoordigers niet te schromen ook onder de huidige omstandigheden waar mogelijk gebruik te maken van het recht op alle niveaus onderzoek te verrichten. Daar de Mozambikaanse regering ten aanzien van corruptie een «zero tolerance»-beleid voert, moedigt de anticorruptie-eenheid een ieder aan op alle niveaus plaatsvindende corruptiepraktijken te melden. Dit geldt evenzeer voor donoren indien deze te maken krijgen met corrupte overheidsinstituties. In dat geval bepleit de anticorruptie-eenheid de donoren voorts de Mozambikaanse overheid zo sterk mogelijk onder druk te zetten.

Het werk van de in geheel Mozambique actief zijnde Human Rights League bestaat uit het aan de kaak stellen van corrupte overheidspraktijken in de Mozambikaanse samenleving. Daarnaast staat de League burgers bij die slachtoffer zijn geworden van mensenrechtenschendingen door, volgens de Leaugue overigens niet van bovenaf georkestreerd, politie- of dententiegeweld. Hulpverlening geschiedt onder meer door middel van gevangenisbezoek, juridische bijstand en informatie-, scholings- en bewustwordingscampagnes. De uit de Portugese tijd stammende overvolle gevangenissen in Mozambique worden bevolkt door velerlei soorten misdadigers, wat de jeugdige delinquenten volgens de League slechts aanzet tot ernstiger vergrijpen en hen bovendien in contact brengt met ernstige (overdraagbare) ziektes en aandoeningen. Aangezien gevangenissen nauwelijks medische zorg bieden en gedetineerden in ziekenhuizen worden geweigerd, zijn veel gedetineerden voor medische zorg vrijwel geheel van de League afhankelijk. De League beschikt niet over eigen fondsen, maar is afhankelijk van donaties van ambassades en andere buitenlandse instituties.
Mevrouw Berger spreekt namens een groep van vooral Scandinavische donoren (en Nederland), die hun inzet niet beperken tot financiering van juridische bewustwordings- en scholingsinitiatieven, maar ook een rol van betekenis spelen in de politieke dialoog met de Mozambikaanse autoriteiten over mensenrechten, corruptie en de hervorming van het justitiële stelsel.

Corruptie is naar het oordeel van mevrouw Berger in Mozambique een structureel probleem (geworden). De vraag is volgens spreker niet óf er corruptie in Mozambique bestaat, maar hoeveel corruptie wordt toegestaan, respectievelijk kan worden teruggedrongen. De bestaande wetgeving op dit terrein is onvoldoende en de nieuwe wetgeving is onderwerp van politiek conflict. Spreker bevestigt voorts dat het huidige justitiële apparaat zowel financieel en organisatorisch als personeelstechnisch onvoldoende is geëquipeerd. Mevrouw Berger geeft aan dat niet alleen de donoren, maar zeker ook de Mozambikaanse autoriteiten van dit probleem zijn doordrongen en de Mozambikaanse regering hierop – in samenspraak met donoren – actie onderneemt.

Woensdag, 5 mei 2004

Gesprek met mevrouw Luisa Diogo, premier en tevens minister van Financiën en Planning

Premier Diogo laat zich tegenover de delegatie lovend uit over de tussen Nederland en Mozambique bestaande «excellente» ontwikkelingssamenwerkingsrelatie. Deze uitstekende relatie komt volgens mevrouw Diogo niet alleen tot uitdrukking in de mate van financiële steun, maar ook in de succesvolle bestedingswijze van de Nederlandse gelden. Spreker stelt dat in het jaar 2000 een «revolutie» heeft plaatsgevonden door de overgang van (een deel van de) Nederlandse projectsteun naar begrotingssteun. De hieruit voortvloeiende situatie waarin de donoren de Mozambikaanse regering rechtstreeks aanspreken op het begrotingsniveau heeft volgens spreker geleid tot een wezenlijk goede verstandhouding tussen de G15 en Mozambique, alsmede tot een breed gedragen overeenstemming over de door Mozambique ingezette koers. Dat deze «revolutie» niet zonder gevolg is gebleven, getuigt de sterke terugdringing van het aantal Mozambikanen dat thans nog onder de armoedegrens leeft. De in de afgelopen jaren opgebouwde ontwikkelingen op het gebied van onderwijsparticipatie en gezondheidszorg acht mevrouw Dioglo evenzeer bemoedigend.
Dit neemt niet weg dat de Mozambikaanse regering zich voor ernstige problemen gesteld ziet. Naast het feit dat de regering door de met de geografische ligging van Mozambique gepaard gaande droogte- en overstromingsrampen de afgelopen jaren meer dan eens gedwongen was haar volle aandacht op rampenzorg te richten, kampt Mozambique met verouderde wetgeving, de daardoor veroorzaakte tot inefficiëntie en corruptie leidende bureaucratie en een – juist voor verandering van het wettelijke kader en de bestrijding van corruptie benodigd – capaciteitsgebrek in de justitiële sector. Gezien de sterke afhankelijkheid van het succes van armoede- en corruptiebestrijding van goede wetgeving respectievelijk goed bestuur, beschouwt de premier het terugdringen van de bureaucratie (waaronder vereenvoudiging van de regelgeving voor de private sector) en de versterking van het justitiële apparaat als kernthema's van de politieke agenda. Met dit ook door donoren gesteunde beleiduitgangspunt en een aanhoudende economische groei van 7 à 10 procent op jaarbasis in combinatie met een succesvolle hervorming van het belastingstelsel, ziet mevrouw Diogo goede mogelijkheden om de donorafhankelijkheid van de Mozambikaanse begroting binnen afzienbare termijn terug te dringen van circa 50 procent naar 40 procent. Gegeven Mozambiques rijkdom aan mineralen en grondstoffen (waaronder aluminium, goud, steenkool, aardolie en gas) dient het streven volgens spreker erop gericht te zijn op de iets langere termijn een donorafhankelijkheid van maximaal 25 procent te bewerkstelligen.

Gevraagd naar de regeringsinspanningen op het gebied van reproductieve gezondheidszorg, vrouwen- en kinderrechten, geeft mevrouw Diogo

aan dat resultaten op dit gebied in sterke mate afhankelijk zijn van goede overheidscommunicatie. Juist het bespreekbaar maken van HIV/Aids, zowel wat betreft de medische als de economische consequenties (waar echtgenoten/vaders volgens de premier bijzonder gevoelig voor blijken te zijn), is naar het oordeel van mevrouw Diogo de sleutel tot het bereiken van succes. Om de jeugd in een vroegtijdig stadium alert te maken op (de consequenties van) het HIV/Aids-virus, zijn er op veel locaties in Mozambique jeugdinformatiecentra, waar ook jonge moeders in hun zwangerschap worden begeleid.

Gesprek met de heer Hunberto Cossa, directeur Planning en Samenwerking van het ministerie van Volksgezondheid

De heer Cossa is als directeur van de afdeling Planning en Samenwerking van het Ministerie van Volksgezondheid belast met de organisatie van de jaarlijkse planning-, begroting- en monitoringcyclus van dit ministerie. Deze werkzaamheden geschieden aan de hand van een Health Sector Strategic Plan, waarbij interne coördinatie wordt gezocht tussen de diverse afdelingen over het raamwerk voor de na te streven doelen en voorts afstemming plaatsvindt met de activiteiten van de diverse externe donoren. Goede samenwerking tussen het Mozambikaanse ministerie van Volksgezondheid en negen grote donoren (waaronder Nederland) heeft ertoe geleid dat het volksgezondheidsbeleid in Mozambique vooral in het teken staat van de uitbreiding en de kwalitatieve verbetering van de gezondheidssector. Hierbij krijgt de opbouw van de nodige menskracht en institutionele capaciteit veel aandacht. Dit is volgens de heer Cossa ook nodig omdat Mozambique door een chronisch tekort aan doktoren momenteel het slechtste gezondheidsstelsel in de regio Zuidelijk Afrika kent. Verbeteringen in de primaire en secundaire scholing moeten ertoe leiden dat het bestand van thans circa 700 Mozambikaanse artsen zo spoedig mogelijk kan worden uitgebreid en Mozambique minder afhankelijk wordt van de hulp van Cubaanse artsen. Hiertoe is nodig dat het aantal medische studenten op zo kort mogelijke termijn wordt vertienvoudigd, te weten van 10 naar de benodigde 100 studenten per jaar.

Gevraagd naar verklaringen voor het vanuit regionaal perspectief bezien relatief lage percentage HIV-geïnfecteerden in Mozambique, noemt de heer Cossa naast aspecten die het gedrag en de biologische gesteldheid van de Mozambikaan zouden kunnen betreffen, ook het open(ere) karakter van de Mozambikaanse samenleving. Belangrijkste reden acht spreker evenwel de vrije toegang tot medische zorg en de bereidheid van alle ministeries daar waar mogelijk aan de bestrijding van HIV/Aids (samen) te werken. Door goede overheidscommunicatie laten op dit moment meer Mozambikanen zich testen.

De heer Cossa merkt op dat HIV/Aids, met een percentage van circa 13 procent sero-positieven in Mozambique, malaria, TBC en maag- en darmontstekingen als hoofddoodsoorzaken moet laten voorgaan. Bovendien behoeft slechts eenderde van alle 450 000 HIV/Aids-geïnfecteerden in Mozambique extra zorg c.q. medicijnen. Nu de donorbelangstelling voor HIV/Aids tot uitgebreide fondsen heeft geleid, ligt de grootste uitdaging volgens spreker op dit moment in het bereiken en begeleiden van HIV/Aids-geïnfecteerden. De heer Cossa waarschuwt dat het oormerken van donorgelden voor Aidsbestrijding – hoe nuttig en goed bedoeld ook – de ontwikkeling van de als minstens zo belangrijk aan te merken «overige» medische zorg (te stimuleren door middel van investeringen in menselijk kapitaal, ziekenhuizen, laboratoria, medische instrumenten en managementsystemen) in de weg dreigt te staan.

Ten aanzien van de huidige donorhulprelatie geeft de heer Cossa aan dat het Ministerie van Volksgezondheid zich regelmatig voor grote planningsproblemen gesteld ziet door onzekere dan wel late donorfinanciering. In het belang van de medische zorg in Mozambique roept spreker derhalve op aangegane verplichtingen ook daadwerkelijk na te komen.

Bezoek aan de gezondheidskliniek van Population Services International (PSI) in Maputo

Tijdens een bezoek aan het in een buitenwijk van Maputo gelegen gezondheidscentrum Primeiro de Maio, laat de delegatie zich voorlichten over de dienstverlening van de – mede door Nederlandse gelden gesubsidieerde – Amerikaanse non-gouvernementele organisatie PSI in het Vrijwillige HIV-Test and Councellingcentrum (VCT). Dit centrum, dat deel uitmaakt van het Mozambikaanse nationale HIV/Aids-programma, richt zich in het bijzonder op HIV/Aids-preventie door middel van het door marketing/voorlichting stimuleren van condoomgebruik en medische begeleiding van HIV-geïnfecteerden. Bijzondere aandacht gaat hierbij uit naar zwangere vrouwen, ter voorkoming van besmetting van zuigelingen tijdens de bevalling.
De grootste uitdaging in de VCT-benadering is vooral de mannelijke bevolking van Mozambique bereid te vinden zich tot het VCT te wenden, zichzelf te laten testen, eventuele besmetting van hun partner(s) te accepteren en, bij gebleken sero-positiviteit, zichzelf dan wel hun partner(s) medisch te laten behandelen.

Gesprek met de heer Eduardo Chilundo, directeur staatsaangelegenheden van de provincie Sofala

Bij afwezigheid van de gouverneur van Sofala, de heer Felicio Zacarias, spreekt de delegatie met de directeur staatsaangelegenheden van de provincie Sofala, de heer Chilundo. De heer Chilundo geeft aan dat de provincie Sofala te lijden heeft gehad van het jarenlange gewapende conflict tussen Frelimo en Renamo. Anno 2004 moet de provincie constateren dat zij bij gebrek aan middelen nog veel van de tijdens dit conflict aangerichte fysieke schade moet herstellen. Spreker kijkt uit naar een spoedige revitalisering van de 600 kilometer lange spoorlijn van Beira naar de provincie Tete en naar Malawi. Herstel van deze spoorlijn betekent volgens spreker immers herstel van het transport van onder meer steenkool, hout en suiker naar Beira en daarmee – door de daaruit voortvloeiende neveneffecten – herstel van de economie in de hele provincie Sofala. De provincie ziet zich evenwel voor het probleem gesteld dat Sofala voor de allocatie van de benodigde gelden volstrekt afhankelijk is van de in Maputo zetelende Mozambikaanse regering. Bovendien dient aan het herstel van de spoorlijn eerst een – wederom financiële middelen behoevend – ontmijningsprogramma vooraf te gaan. Hetzelfde geldt voor het herstel van het provinciale elektriciteitsnet. De fysieke infrastructuur in Sofala is volgens spreker evenzeer nodig aan vervanging toe.
Ondanks de beperkte financiële middelen, heeft de provincie inmiddels wel een begin gemaakt met de revitalisatie van de twee in Sofala gevestigde suikermolens. De heer Chilundo geeft aan dat, gezien het grote suikerpotentieel van de provincie, een derde suikermolen «welkom» is. De medische alcoholfabricage kan bij het beschikbaar komen van financiële middelen volgens spreker in Sofala eveneens worden gerevitaliseerd. De heer Chilundo ziet in dit en in breder agricultureel verband ook een rol in kennisoverdracht voor donoren weggelegd.
Ondanks alle bovengenoemde problemen, acht de directeur het evenwel bemoedigend dat de resultaten van een in april 2004 door het Mozambikaanse «CBS» verricht onderzoek hebben uitgewezen dat de provincie

Sofala inmiddels weer de derde plaats op de ranglijst van de rijkste (11) Mozambikaanse provincies inneemt.
Gevraagd naar de relatie tussen het door Frelimo gedomineerde provinciale bestuur en het Renamo-stadsbestuur van Beira, geeft de heer Chilundo aan dat de besturen op dit moment goede, constructieve, relaties met elkaar onderhouden. De besturen werken samen ter bevordering van de allocatie van regeringsgelden naar Sofala/Beira en consulteren elkaar over tal van regionale zaken.

Gesprek met de heer Daviz Simango, burgemeester van Beira

De heer Simango is sinds drie maanden burgemeester van de tweede stad van Mozambique en was bij de op 19 november 2003 gehouden gemeenteraadsverkiezingen kandidaat van één van de kleinere partijen van het tussen Renamo en een aantal kleinere politieke partijen bestaande samenwerkingsverband Renamo-Uniado Eleitoral. In het gesprek van de delegatie met de heer Simango geeft de burgemeester aan in de drie maanden dat hij in functie is, bezig te zijn geweest met het opstellen van een vijfjarenprogramma voor Beira. Veel gelegenheid voor de uitvoering van dit programma heeft spreker echter nog niet gekregen. Daar de kuststad beneden zeeniveau ligt en het rioleringsstelsel van Beira sterk verouderd en verwaarloosd is, kampt de stad met een acuut watertoe- en afvoerprobleem, met alle consequenties van dien voor de volksgezondheid (malaria, cholera). Dankzij een zowel door de EU als door de Wereldbank medegefinancierd drainageproject voorziet de heer Simango dat de stad dit probleem op korte termijn weet op te lossen. Dit wil echter niet zeggen dat de problemen met de fysieke infrastructuur daarmee tot het verleden behoren. Zoals de delegatie aansluitend op het gesprek met de heer Simango wordt getoond (zie onder), vormt kustlijnerosie voor Beira evenzeer een directe fysieke bedreiging. Bij gebrek aan adequate technologieën en financiële middelen probeert de stad het probleem eenvoudigweg met zandzakken te lijf te gaan. Voor een structurelere oplossing doet de heer Simango een beroep op de delegatie voor preventieve technische assistentie. Voor de urbane ontwikkeling van de kustplaats (inwoners van de kuststrook dienen om gezondheids- en veiligheidsredenen op een veiliger plaats in de stad te gaan wonen) bepleit spreker evenzeer overdracht van Nederlandse ervaring en technologie.

In antwoord op de vraag van de delegatie naar het verloop van de transitie van Frelimo-stadsbestuur naar Renamo-stadsbestuur, geeft de heer Simango aan dat de overdracht van de bestuursmacht in Beira zonder noemenswaardige problemen is verlopen. Wel hebben zich enige politieke conflicten tussen het stadsbestuur en Frelimo voorgedaan nadat het stadsbestuur stuitte op onduidelijke eigendomsrechten van, volgens het stadsbestuur aan de gemeente toebehorende, gebouwen en op gemeente-uitkeringen aan Frelimo-leden die niet in dienst van de gemeente bleken te zijn. De heer Simango zegt hier politiek zonder veel rancune op terug te kunnen zien en verklaart deze conflicten uit het feit dat ten tijde van de eenpartijstaat in Mozambique nooit duidelijk onderscheid tussen de overheid de politieke partij Frelimo is gemaakt. Het huidige stadsbestuur, dat volgens spreker niet op basis van partijlidmaatschap, maar op basis van de individuele technische capaciteiten en vaardigheden van de bestuursleden is samengesteld, hoopt door een managementverandering en een bewustwordingsoffensief de 1 400 (veelal aan Frelimo gelieerde) gemeenteambtenaren evenwel ervan te doordringen dat het gemeentebestuur andere verantwoordelijkheden heeft dan een politieke partij en dat gemeentegelden slechts voor gemeentelijke doeleinden kunnen worden aangewend. Met de doelstelling ook het ambtenarenkorps van de gemeente op een hoog professio-

neel, efficiënt en betrouwbaar niveau te brengen, zegt de burgemeester hard in te zetten op corruptiebestrijding.

De heer Simango zegt zich ervan bewust te zijn dat het huidige stadsbestuur «morgen» weer in de oppositie kan belanden en «overmorgen» weer aan de macht kan zijn. Spreker zegt gedurende zijn burgemeesterschap in ieder geval te willen bereiken, dat de met de drainage- en kusterosieproblemen samenvallende erbarmelijke woonomstandigheden worden verbeterd. Voorts moeten de gemeentefinanciën worden gerationaliseerd, gemeenteambtenaren (alsook het stadsbestuur, van welk signatuur dan ook) voor elke burger even betrouwbare overheidsdienaren blijken en de inwoners van Beira betere scholingsmogelijkheden worden geboden.

Als voorbeelden van door het stadsbestuur behaalde praktische resultaten noemt de heer Simango de introductie van een nieuw salarisbetalingssysteem (dat duidelijkheid heeft geschapen in het feitelijke ambtenarenbestand en er voor gezorgd heeft dat alle ambtenaren op eenzelfde wijze alsook op eenzelfde dag hun salarissen krijgen uitbetaald) en enkele geldbesparende logistieke veranderingen op het gebied van gemeentelijke onderhoudswerken.

De heer Simango bevestigt de goede relatie met het provinciale bestuur. Dit is volgens spreker ook nodig daar beide overheidsorganen de Mozambikaanse regering voor steun aan regionale c.q. gemeentelijke projecten moeten zien te overtuigen. Daarnaast geldt dat de burgemeester de gouverneur van projectsteun aan de gemeente moet zien te overtuigen.

In antwoord op de vraag van de delegatie of de burgemeester ook de functie van korpsbeheerder van de politie bekleedt, geeft de heer Simango aan dat hem geen enkele formele controlemogelijkheid op het politieapparaat ten dienst staat. De burgemeester is voor de inzet van politie afhankelijk van de bereidwilligheid van de direct onder de minister van Binnenlandse Zaken ressorterende politieambtenaren. Onwilligheid van de korpsbeheerder heeft onlangs ertoe geleid dat spreker voor het inroepen van politieambtenaren gedwongen was een beroep te doen op de Officier van Justitie. De heer Simango vermoedt dat er nog een lange weg te gaan is voordat Mozambique neutrale en onder het gezag van de burgemeester staande politiekorpsen kent. Tot die tijd hoopt spreker, evenals ten aanzien van het gemeenteambtenarenkorps, met de politie in Beira een zo professioneel mogelijke relatie op te bouwen.

Bezoek aan de kustlijn van Beira

In een kort bezoek aan de kustlijn van Beira wordt de delegatie getoond hoe erosieproblemen de stad bedreigen. Delen van de boulevard/kustweg zijn door de sterke zeestroming weggeslagen en de golfwerking lijkt bij gebrek aan adequaat functionerende strekdammen vrij spel te hebben voor verdere erosie. In combinatie met een door de werking van stormafslag gedegradeerde kustduinverdediging worden sommige laaggelegen delen van Beira acuut door de zee bedreigd. Sommige woonhuizen zijn inmiddels reeds in zee verdwenen.
De Nederlandse regering biedt sinds enige jaren technische assistentie bij de opzet van een gemeentelijk kustbeschermingsplan, onder meer bij de reparatie van een aantal cruciale strekdammen. Een Nederlands-Mozambikaans consortium heeft voorts het idee uitgewerkt voor het gebruik van uit het toegangskanaal van de haven van Beira afkomstig baggerslib voor de kustverdediging en het opspuiten van land. De uitvoering van het project wacht momenteel op de benodigde overheidsgelden en (Nederlandse) investeringen.

Donderdag, 6 mei 2004

Gesprek met de heer Chale Ossufo, districtbestuurder, en zijn medewerkers over het planningsprogramma in het district Ribáuè

Het planningsprogramma van het district Ribáuè maakt deel uit van het in de gehele provincie Nampula opgezette districtplanningsprogramma ter decentralisatie van het overheidsbestuur op districtsniveau. Oogmerk van het programma is lokale overheidsbesturen financieel, logistiek en technisch zodanig te equiperen dat deze de rurale dorpsgemeenschappen beter ten dienst kunnen staan bij het zelf bestrijden van armoede op lokaal niveau. Hiertoe dient de toegang voor rurale gemeenschappen tot de basisinfrastructuur en publieke diensten te worden verbeterd. Het programma is in alle 18 districten van de provincie Nampula operationeel. Vóór 1999 werden de districten rechtstreeks vanuit Maputo aangestuurd, met als gevolg dat het rijksoverheidsbeleid ten aanzien van Ribáuè niet noodzakelijkerwijs overeenkwam met de in het district beleefde noden. Om te voorkomen dat Ribáuè schoolmaterialen vanuit Maputo ontvangt, terwijl het district behoefte heeft aan watervoorzieningsmaterialen, bepalen lokale overheden en dorpsgemeenschappen in het district met behulp van lokale ontwikkelingssubsidies sinds 1999 zelf c.q. gezamenlijk hun lokale ontwikkelingsbehoefte. De gedachte is dat de lokale overheid vervolgens met hulp van lokale ontwikkelingssubsidies en technische assistentie van non-gouvernementele organisaties technisch in staat wordt gesteld substantieel bij te dragen aan het voldoen van deze behoefte.

De taak van districtbestuurder Ossufo is om in samenspraak met de diverse dorpsgemeenschappen in Ribáuè concrete problemen te inventariseren hiervoor een oplossing te vinden. Voorts bespreekt de districtbestuurder de in een rapport vastgelegde probleeminventarisatie met politieke partijen, non-gouvernementele organisaties, dorpsleiders, kerken en overheidsvertegenwoordigers en tracht overeenstemming te bereiken over de diverse probleemoplossingen alsook over de verdeling van taken. Indien de provinciale regering met de probleemanalyse en -oplossing instemt, vindt op provinciaal niveau het debat over een uit te voeren vijfjarenprogramma en de daarin opgenomen bijdrage van de provincie plaats.

Met een dankbetuiging aan de inzet van velen, waaronder Nederlandse non-gouvernementele organisaties, geeft districtbestuurder Ossufo aan er trots op te zijn dat het district Ribáuè op het terrein van armoedebestrijding sinds de in 1999 door de regering ingezette decentralisatie en de daarmee gepaard gaande participatie van onderaf grote vorderingen heeft gemaakt. Zo beschikt het district inmiddels over scholen, administratieve posten, watervoorzieningen en een verbeterde infrastructuur.

Bezoek aan diverse projecten in het district Ribáuè

Onder leiding van districtbestuurder Osuffo laat de delegatie zich in de in het district Ribáuè gelegen dorpen Mathari en Mavile informeren over lokale, ook door Nederlandse non-gouvernementele organisaties ondersteunde, initiatieven voor de vorming van kleine landbouwcoöperaties (doel: gezamenlijke aankoop van zaden, producttransport, opslag en afzet van cashew- en aardnoten, sesamzaad en bonen voor de binnen- en buitenlandse markt), het geven van basisonderwijs, de bouw van waterputten, de aanleg van wegen (in het bijzonder de 16 kilometer lange verbinding tussen Mathari en Iapala) en de introductie van eenvoudige spaar- en kredietsystemen. Voorts aanschouwt de delegatie in Noré de op artistieke wijze gevoerde bewustwordingscampagne onder kleine boeren-

bedrijven van de Mozambikaanse landwet. Deze sinds 1997 van kracht zijnde wet heeft het oogmerk door juridische afbakening van landbouwgronden de lokale landrechten van kleine boeren te beschermen en nieuwe investeringen en stabiliteit in rurale gebieden te bevorderen. Op basis van de wet hebben de kleine boerenbedrijven c.q. dorpsgemeenschappen het recht hun land formeel erkend en in het landelijke kadaster geregistreerd te krijgen. Zodra dit het geval is, dient de overheid de boerengemeenschappen altijd te raadplegen over de opzet van voor de bedrijven relevante zijnde ontwikkelingsprojecten, alvorens er sprake kan zijn van de uitvoering van door de overheid geïnitieerde ontwikkelingsprojecten.

Vrijdag, 7 mei 2004

Gesprek met de heer Abdul Razak Noormahomed, gouverneur, en andere bestuurders van de provincie Nampula

Gouverneur Noormahomed memoreert de tot voor kort bestaande sterke hulprelatie tussen Nederland en de provincie Nampula. Volgens spreker heeft de verschuiving van de Nederlandse en andere West-Europese donorhulp van regionale projectsteun naar nationale begrotingssteun de provincie Nampula geen goed gedaan. Anders dan in het verleden heeft de provincie geen bevoegdheid meer om in samenspraak met donoren haar ontwikkelingsprojecten te bepalen en is de provincie voor haar ontwikkeling thans volstrekt afhankelijk van het goeddunken van de in Maputo zetelende regering. Om deze reden is de heer Noormahomed er dan ook alles aan gelegen donoren te overtuigen in Nampula te blijven, respectievelijk naar Nampula terug te keren. Met een percentage van 69 procent van inwoners die onder de armoedegrens leeft[1], een levensverwachting van 41 jaar en een analfabetismecijfer van circa 70 procent geeft de gouverneur aan dat er in Nampula nog veel werk te verzetten is. Spreker doet in dit verband een dringend beroep op de delegatie zich sterk te maken voor het herstel en de versterking van de Nederlandse ontwikkelingsrelatie met de provincie Nampula.

De heer Noormahomed geeft aan dat de belangrijkste barrières voor de ontwikkeling van Nampula van economische, sociale, institutionele en fysieke omgevingsaard zijn.
De hoofdzakelijk op landbouw gerichte economie van Nampula kampt met een gebrekkige infrastructuur (wegen, irrigatiekanalen) en een betrekkelijk geringe opbrengst als gevolg van het met de kleinschalige landbouwondernemingsgraad gepaard gaande gebrek aan geld voor kwalitatief goede zaden, kunstmest en pesticiden. Met het opzetten van coöperaties hoopt de provincie de (dan) op grotere schaal opererende landbouwsector tot diepte-investeringen aan te zetten en de agrariërs, naast de sterke afhankelijkheid van het klimaat, minder afhankelijk te laten zijn van de grillen van de formele economie. Zolang de crisis in de semi-industriële visserij en het gebrek aan faciliteiten voor gekoelde opslagmogelijkheden blijven bestaan, ziet de gouverneur op de korte termijn geen ontplooiingsmogelijkheden voor het bestaande visserijpotentieel. Ter terugdringing van de toenemende werkloosheid, probeert de provincie waar mogelijk ook (juist) het niet-agrarische, doch veelal evenzeer kleinschalige bedrijfsleven te stimuleren door de totstandbrenging van een betere samenwerking tussen overheid en bedrijfsleven. Dit moet leiden tot een betere dienstverlening van de overheid, onder meer tot uitdrukking komend in de aanleg van infrastructuur en het terugdringen van bureaucratische barrières. Vooralsnog blijven de industriële initiatieven veelal beperkt tot aan de landbouw gerelateerde en van goedkope technologie gebruikmakende kleine bedrijfjes. Evenals in de provincie Sofala zijn grotere industrieën in Nampula verloren gegaan door het in

[1] Nampula neemt een negende plaats in op de lijst van rijkste 11 provincies.

het recente verleden plaatsgevonden binnenlandse geweld. Niettemin kent Nampula sinds 2003 drie (kleinere) cashewnotenverwerkende ondernemingen en lijkt ook de olie-industrie weer op het oude niveau te komen. Voorts probeert de provincie met het bedrijfsleven grootschalige projecten te ontwikkelen. Deze «megaprojecten» behelzen bovenal infrastructurele werken, waaronder de aanleg van een hoofdweg tussen Nampula-stad en Malawi, de revitalisering van de (landelijk: derde) zeehaven en de spoorverbinding met Malawi, de reconstructie van een militair vliegveld tot een luchthaven voor de burgerluchtvaart, het op basis van stuwdamenergie uit te breiden elektriciteitsvoorzieningnet en de uitbreiding van satellietcommunicatiesystemen. De gouverneur zegt voorts goede mogelijkheden te zien voor de ontwikkeling van een toeristensector in Nampula, onder meer door de aanwezigheid van 460 kilometer (koraal)kustlijn, cultuur-historische locaties (waaronder Ilha de Moçambique) en voor toeristische aanwending geschikte – doch duurzaam aan te wenden – berg-, bos- en faunagronden. Daar de provincie de gelden voor de ontwikkeling van deze potentie zelf ten enen male ontbeert, hoopt de provincie hiervoor investeerders uit onder meer de Verenigde Staten, Japan en de EU te kunnen interesseren.
De sociale barrières worden gevormd door het feit dat een groot deel van de in Nampula woonachtige bevolking in armoede leeft, voor overleving sterk afhankelijk is van familie en, bij gebrek aan financiële en infrastructurele middelen, beperkte toegang heeft tot veilig drinkwater en medische zorg. Daarnaast is een groot deel van de bevolking van Nampula analfabeet. Met hulp van buitenlandse donoren is het percentage in enkele jaren evenwel teruggebracht van 80 procent naar 70 procent van de bevolking. Daar elke ontwikkeling scholing nodig heeft, tracht de provincie, in lijn met het rijksoverheidsbeleid, scholing zo veel mogelijk te stimuleren.
De overheidsinstituties in Nampula, waaronder gemeentebesturen en het justitiële apparaat, worden momenteel gekenmerkt door ondoelmatigheid, ineffectiviteit bij gebrek aan financiële middelen en voldoende geschoold personeel. Omdat de ontwikkeling van overheidsinstituties, inclusief het justitiële apparaat, in sterke mate afhankelijk is van de scholingsgraad van haar personeel, blijft de provincie ook inzetten op scholing respectievelijk, ter bestrijding van corruptie en «opvoeding» van het overheidspersoneel. Daarnaast zet de provincie in op doelmatiger aanwending van overheidsgelden en (betere) inning van belastinggelden. Door een beter functioneren van de overheidsinstituties tracht de provincie tevens de politieke en technische participatie van burgers bij het provinciale overheidsbeleid zo veel mogelijk te bevorderen.
Ten slotte kampt de provincie Nampula met erosie, slechte sanitaire omstandigheden en onduurzaam gebruik van natuurlijke bronnen. In overleg met alle betrokkenen hoopt de provincie een duurzamer gebruik van de natuurlijke bronnen te kunnen garanderen.
Gegeven bovenstaande barrières probeert de provincie de belangen van de publieke en private sector (met inbegrip van de burgergemeenschap) te stroomlijnen en haar eigen responskracht te verbeteren.

De heer Noormahomed geeft aan dat de provincie bij alle bovengenoemde en in het provinciale strategische ontwikkelingsplan 2003–2007 opgenomen activiteiten, zowel ter financiering als voor het opdoen van kennis, zo veel mogelijk probeert samen te werken met non-gouvernementele organisaties en andere binnen- en buitenlandse investeerders. Voorts benadrukt de gouverneur dat alle activiteiten gericht zijn op het door de provincie gestelde einddoel: welvaart en sociale gerechtigheid dichter bij alle burgers te brengen.

Gevraagd naar het in Nampula bestaande drugsprobleem, geeft de gouverneur aan dat de provincie zowel de drugsdoorvoer als het drugsgebruik als een grote zorg ervaart en deze hard aanpakt. Spreker relateert

het cannabisgebruik aan de instabiele economische situatie. Diezelfde economische situatie weerhoudt de gebruikers door gebrek aan geld van het gebruik van dure harddrugs.

Gesprek met vertegenwoordigers van Mozambikaanse civil society in Nampula

In het onderzoekscentrum Konrad Adenauer te Nampula spreekt de delegatie met een groot aantal vertegenwoordigers van de in Nampula vertegenwoordigde burgerbewegingen over hun visie op de armoedesituatie in Nampula en de bestrijding daarvan.

De aan het onderzoeksinstituut Cruzeir do Sul verbonden heer Luis Filipe Pereira concludeert op basis van onder de inwoners van Nampula verricht onderzoek naar de perceptie van armoede en een daaropvolgende resultaatbespreking door diverse burgerorganisaties, dat de rol van de burgerbewegingen gelegen moet zijn in de monitoring van het op armoedebestrijding gerichte overheidsbeleid. Doel van de monitoring is te bewerkstelligen dat armoede op alle niveaus in de samenleving gelijkmatig wordt teruggedrongen.

In antwoord op de vraag van de delegatie welke rol de burgerbewegingen zichzelf toedichten in de bestrijding van armoede, stelt een vertegenwoordiger van een landbouworganisatie dat organisaties op landbouwgebied een rol hebben bij de uitleg over (het belang van) de Mozambikaanse landwet aan arme boeren. Tegelijkertijd dienen de organisaties zich volgens spreker sterk te maken dat de regering de landwet respecteert. Een vertegenwoordiger van een andere organisatie geeft aan een actieve rol te spelen bij het financieel toegankelijk maken van onderwijs voor (Aids-)weeskinderen.

Een vertegenwoordiger van de private sector in Nampula spreekt zijn teleurstelling uit over de stopzetting van de Nederlandse regering van de tot voor kort nadrukkelijk zichtbare directe hulprelatie met Nampula. Daar de ook voor de private sector in Nampula succesvolle relatie node wordt gemist, verzoekt spreker de delegatie zich in te zetten voor een heroverweging van het door de Nederlandse regering genomen besluit om haar relatie te beperken tot de regering in Maputo. Naast concrete projecthulp op het gebied van infrastructuur ziet het bedrijfsleven in Nampula ook een rol voor Nederland weggelegd op het gebied van corruptiebestrijding. Volgens spreker staat de huidige corrupte bureaucratie armoedebestrijding en ondernemerschap evenals de dialoog tussen de particuliere sector en de regering in de weg.

Gevraagd naar het standpunt van de kerkelijke organisaties ten aanzien van condoomgebruik, geeft een vertegenwoordiger van de Raad van Kerken aan dat de kerken in Nampula hier geen grote promotor van zijn, omdat condooms geen garantie bieden voor preventie van HIV/Aids. Naar het oordeel van spreker betekent condoomgebruik bovendien een verval van de normen en waarden. De kerken prediken derhalve onthouding en trouw.
De vertegenwoordiger van de Mozambikaanse Islamitische Raad in Nampula stelt zich op het standpunt dat HIV/Aids, zo lang de mensheid niet naar het woord van de Koran leeft, de wereld als natuurlijk fenomeen zal blijven teisteren. Spreker vraagt zich in dit verband af hoe het zo ver heeft kunnen komen dat homoseksualiteit in de EU nog altijd wordt getolereerd.

Bezoek aan het Osuwela Teacher Training Programme te Nampula

Een bezoek aan het Osuwela Institute IMAP leert de delegatie dat dit instituut pre- en in servicetraining biedt voor onderwijzers in het basisonderwijs die zelf (te) weinig scholing hebben gehad. Begonnen als een met Nederlandse gelden gefinancierd project in Nampula, is het project sinds 1997 uitgegroeid tot nationaal model. Hiermee is een einde gekomen aan de grote, ongecoördineerde diversiteit aan private, donorgesteunde of door de regering gecontroleerde initiatieven voor lerarenopleidingen. Naar verwachting zal het instituut vanaf 2005 alle basisschooldocenten bereiken. Naast de bijscholing van het docentenkorps is het instituut actief op het terrein van de innovatie van lesmodules en (goedkope) leer-/lesmaterialen.

Bijlage

Programmaoverzicht

Zaterdag, 1 mei 2004

16.10 uur	Vertrek per lijnvlucht vanaf Schiphol
22.00 uur	Aankomst op de luchthaven van Kaapstad

Zondag, 2 mei 2004

11.40 uur	Vertrek per lijnvlucht vanaf de luchthaven van Kaapstad
13.40 uur	Aankomst op de luchthaven van Johannesburg
15.10 uur	Vertrek per lijnvlucht vanaf de luchthaven van Johannesburg
16.15 uur	Aankomst op de luchthaven van Maputo; ontvangst door ambassadeur Remmelzwaal
18.30 uur	Briefing door ambassadeur Remmelzwaal en haar ambassade-medewerkers (residentie)
20.00 uur	Diner met ambassadeur Remmelzwaal en haar ambassade-medewerkers (residentie)

Maandag, 3 mei 2004

08.30 uur	Bezoek aan het parlement van Mozambique; rondleiding door de heer Queilhas, voorzitter van de commissie voor Buitenlandse Zaken (parlement)
09.15 uur	Gesprek met de Mozambikaanse parlementaire commissie voor Buitenlandse Zaken (parlement)
11.00 uur	Gesprek met de heer Van Overbeeke, regiovertegenwoordiger van het IMD, en rondetafelgesprek met vertegenwoordigers van diverse kleine politieke partijen (IMD)
12.30 uur	Lunchgesprek bij IMD
14.00 uur	Gesprek met de heer Perone, directeur IMF Mozambique (IMF)
16.00 uur	Gesprek met de heer Quintine, fractieleider van Renamo, en andere Renamo-parlementariërs (Renamo)
19.00 uur	Diner met vertegenwoordigers van de in Mozambique (Maputo) actief zijnde Nederlandse zakengemeenschap, Nederlandse experts in dienst van de Mozambikaanse regering en in internationale organisaties actief zijnde Nederlanders (residentie)

Dinsdag, 4 mei 2004

08.00 uur	Gesprek met donoren over donorcoördinatie bij de Poverty Reduction Strategy voor Mozambique (HM Ambassade)
10.00 uur	Gesprek met de heer Guebuza, secretaris-generaal van Frelimo (Frelimo)
11.30 uur	Gesprek van de heer Morgado, minister van Handel en Industrie, en een presentatie van de heer Clark, directeur van de LDC Sugar Producers Group (Ministerie van Handel en Industrie)
12.30 uur	Lunch met journalisten van de lokale media
14.30 uur	Bezoek aan de onder leiding van de heer Hulst staande Maputo Sugar Terminal (Maputo)
16.00 uur	Gesprek met regeringsvertegenwoordigers, donoren en non-gouvernementele organisaties (HM Ambassade)
19.15 uur	Diner met vertegenwoordigers van de *civil society* in Maputo

Woensdag, 5 mei 2004

08.30 uur	Gesprek met mevrouw Diogo, premier en tevens minister van Financiën en Planning (Ministerie van Financiën en Planning)
09.30 uur	Gesprek met de heer Cossa, directeur-generaal Planning en Samenwerking van het Ministerie van Volksgezondheid (Ministerie van Volksgezondheid)
10.30 uur	Bezoek aan een HIV/Aids-gezondheidskliniek in Maputo
11.15 uur	Persconferentie (in HIV/Aids-gezondheidskliniek)
12.25 uur	Vertrek per privévliegtuig van de luchthaven van Maputo
13.55 uur	Aankomst op de luchthaven van Beira
14.15 uur	Gesprek met de heer Chilundo, directeur staatsaangelegenheden van de provincie Sofala (Provinciehuis)
15.00 uur	Gesprek met de heer Simango, burgemeester van Beira (Stadhuis)
16.10 uur	Bezoek aan de aan erosie onderhevig zijnde kustlijn van Beira
17.15 uur	Vertrek per privévliegtuig van de luchthaven van Beira
18.50 uur	Aankomst op de luchthaven van Nampula
20.30 uur	Diner met vertegenwoordigers lokale gemeenschap in Nampula

Donderdag, 6 mei 2004

07.00 uur	Vertrek per auto's naar Ribáuè
10.00 uur	Aankomst in Ribáuè
10.15 uur	Gesprek met de heer Ossufo, districtsbestuurder van Ribáuè, en zijn technische staf (Ribáuè)
11.00 uur	Vertrek naar lokale gemeenschappen in Mathari, Mavile en Noré
11.20 uur	Bezoek aan coöperatie van kleine boerenbedrijven in Mathari
11.45 uur	Bezoek aan het infrastructuurproject Mavile – Iapala
12.15 uur	Presentatie van de lokale ontwikkelingscommissie in Mavile
12.45 uur	Presentatie van een spaar- en kredietgroep in Mavile
13.30 uur	Presentatie van landrechten en de consequenties van de Mozambikaanse landwet in Noré
14.00 uur	Terugkeer naar Ribáuè
14.30 uur	Lunch in Ribáuè
15.00 uur	Vertrek naar Nampula
18.00 uur	Aankomst in Nampula
19.00 uur	Koninginnedagviering in Nampula met in de regio actief zijnde Nederlanders, provinciale regeringsvertegenwoordigers en ontwikkelingswerkers

Vrijdag, 7 mei 2004

08.00 uur	Gesprek met gouverneur Noormahomed en andere bestuurders van de provincie Nampula
10.00 uur	Gesprek met vertegenwoordigers van de Mozambikaanse *civil society* in Nampula
12.00 uur	Bezoek aan Osuwela Teacher Training Programme
13.30 uur	Lunch met SNV in Nampula
15.30 uur	Vertrek per privé vliegtuig vanaf de luchthaven van Nampula
17.45 uur	Aankomst op de luchthaven van Maputo, afscheid van ambassadeur en ambassademedewerkers
19.15 uur	Vertrek per privévliegtuig vanaf de luchthaven van Maputo
20.30 uur	Aankomst op de luchthaven Johannesburg
22.40 uur	Vertrek per lijnvlucht van de luchthaven Johannesburg

Zaterdag, 8 mei 2004M

09.30 uur	Aankomst op Schiphol